

Humor a zenében (2. rész)

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

Azene minden érzelmi rezdülést képes kifejezni, a bánatot, szomorúságot, fájdalmat, de az örömet, jókedvet, a derülni és a nevetni valót is. Egy zeneesztéta – nem kis elfogultsággal – azt írta, hogy a humor legmagasabb rendű formája a zenei humor. Mind a verbális, mind a képekben megjelenített vicc egyenes úton jut el az agyba, kimondja, vagy épp nem mondja ki azt, ami olyan kacagtató, míg a zenei tréfa közvetett módon, a műfaj eszközeivel képes hatni, és megnevetetni minket. Tréfás kedvű komponisták mindig voltak, egyre többre bukkanunk (elsősorban az internet bámulatós adatgazdagsága folytán), ugyanis egyre több régi dokumentum kerül elő, köztük humoros, nem egyszer nevetető zeneművek. Egyre több kortárs zeneszerző is él a humor, a groteszk és a paródia eszközeivel.

Sok humoros zene van, amely mindenkinél kiváltja a hatást, előképzettség és zenei ismeretek híján is. Vannak olyan humoros zeneművek is (legfőképp a paródiák), amelyek bizonyos zenei, műfaji ismereteket feltételeznek, hogy célba érjenek, de még ezek is képesek mindenkiből derűt, mosolygást kiváltani.

(Technikai megjegyzés: a hivatkozott zenék linkjei a Függelékben található, így amikor online kiadásunkban – www.ameganet.hu – olvassa a cikket, közvetlenül rákattinthat a műre. Néhány zene QR-kódját is megtalálja a szerző képe mellett vagy a szövegben.)

Zenei tréfák

A zenei tréfák prototípusa lehet Dohnányi Ernő műve: Változatok egy gyermekdalra (Op.25). Az alkotás nagyzenekarra és zongorára íródott (lásd a Függelékben, illetve a kép felső sarkában lévő QR-kód mögött). Dohnányi híres zongoraművész is volt, a zongora szólamot a saját virtuozitására szabta. A variációk feldolgozása és előadása zongoraverseny formátumú. A téma: egy

francia gyermekdal, amit a magyar gyerekek „Hull a pelyhes fehér hó, jöjj el kedves Téliapó!” szöveggel szoktak énekelni. A variációk tele vannak humorral, groteszk ötletekkel, fricskákkal. A téma bemutatása is felér egy „poénnal”: nagyzenekari szimfonikus bevezetést hallunk, a későromantikus zenekari stílus modorában. A dallam nagy drámát sejtet, majd egy pár másodperces szünet után hatalmas dob- és cintányerütést követően megszólal, az előzmények után meglepően egyszerű, inci-finci dallam a zongorán (3:44). Az első variációban (4:38) a zongorista „bemelegít”, virtuóz akkordokkal variálja a témát. A 2. variáció a zenetörténészek szerint Johannes Brahms modorában íródott (5:11). Kürtöket hallunk, váltakozva a zongora Brahmsra emlékeztető lágy közjátékaival. A 3. variáció (5:41) továbbra is Brahms stílusát idézi, de kihalljuk a „Téliapót”. Itt a zongoráé a főszerep. A 4.

Dohnányi Ernő
(1877–1960)





Gidon Kremer
(1947–)

variációt (7:12) a fafúvósok adják elő, a zongora kommentárjaival. Az 5. variációban (8:20) a zongora mellett a hárfa jut kiemelt szerephez. A 6. variáció (9:18) szinte kamarazene: a zongora és a fafúvósok összjátéka. A 7. variáció (9:59) humoros keringő, a 8. (12:04) mintha a katonásdit játszó gyerekeknek szolgálná a zenét. A 9. variáció (13:36) csupa robogás, olvastam olyan elemzést, ami szerint vadászatot idéz, 1-1 puskadörrenéssel. A 10. variáció (15:25) ünnepélyes, passacaglia forma, önmagában is hömpölygő variációkkal. Megszelídülve úszik át a zene a 11. változatba (19:10) amely emelkedett korálra emlékeztet, a „Télapó dallam” a rézfúvókon hallható. A zárótétel kis fúgával, fugatóval indul (20:32), és átmeneti könnyedebb hangvételt követően ismét nagy dobütéssel záródik. 22:00-nél következik a befejezés, a dallam ismét „pötyögtetve” hangzik, a zenekar nagyon egyszerű

**Kremerata
Baltica**

hangszereléssel követi, tréfás fagott dallam hallatszik, de a hangzás egyre dúsabb, fényesebb, majd némi tétovázás után a befejezés hatásos, szellemes, harsány, ironikus.

Mozart kedvelt szerző a zenei tréfákat alkotók számára. Mozart maga is írt (a vígoperákon kívül is) kifejezetten humoros művet. A „Falusi muzsikások” című zenei tréfájában, a menüettételben (5:23-tól) karikírozza ki a gyakorlatlan, hamisan játszó zenészeket (lásd a Függelékben, illetve a QR-kód mögött).



A tréfásra vett Mozart utánérzések közül néhány összegyűjtve megtalálható Gidon Kremer és a Kremerata Baltica híres „After Mozart” című lemezén (lásd a Függelékben, illetve a kép alsó sarkában lévő QR-kód mögött). Gidon Kremer híres litván hegedűművész, több évtizedes világtúrák után megalapította a (nevéből ellatino-sított) Kremerata Baltica-t, együtt járnak a világot, és ők kísérik Kremert, amikor a zeneirodalom híres hegedűversenyeit játssza. A szóban forgó tréfás lemezen számos meglepő fordulat, zenei furcsaság és sok különböző akusztikus elem szerepel. Az első szám: Alexander Raskatov: Öt perc W.A.M. életéből. Alcíme: (*not a „not-turno”*). Raskatov napjainkban is alkot, a művet 2001-ben írta. Ezt követi Mozart Serenata Notturna című műve (nem úgy, ahogy a zeneszerző megírta) (5:21). Valentin Silvestrov: A hírnök című rövid műve „olyan, mintha egy látogató egy másik dimenzióból hozna üzenetet a számunkra. Talán valami távoli múzsa beszél a tizenharmadik század végéről” (20:30). (A mű egyáltalán nem tréfás alkalomból készült, 1996-ban írta a szerző,



felesége váratlan halálakor, de Mozart parafrázis lévén, bekerült Gidon Kremer válogatásába.) A „Kis éji zene” közismert és közkedvelt, az előadásban vannak meglepő fordulatok (30:00). A kortárs zeneszerző, Alfred Schnittke „Mozart műve” kettős csavar, Mozart mellett Haydn zenéjével is tréfálkozik, ez már a címéből kitűnik: Mozart A' La Haydn (47:30). A modern hangvéltelű műben azért felhangzanak idézetek a megnevezett klasszikusoktól is.

A lemez befejező száma Leopold Mozart Gyermekszimfóniája, telefonhanggal, elektronikus effektusokkal, illetve ezeket utánzó hegedűhanggal (59:14). A Gyermekszimfónia, Mozart apjának műve eredeti formájában is érdemes a meghallgatásra. (Játékszimfóniának is nevezik, mert az előadásához különböző, gyermekek által, többnyire játékszerként használt hangszer kell: sípok, madárcsicsergést utánzó síp, kereplő, kis dob, kis trombita, fémháromszög, harangocskák. A szimfóniácskában megszólal a kétágú síp – a kakukk hangját utánozva –, meg a recsegő hangú kereplő, és a madárcsicsergést utánzó vízzel töltött füttylő. A hatást csak növeli a trombita, a dob és a triangulum alkalmazása.)

A Játékszimfóniának egy különleges felvételét találtam, amin a BBC Promenád Koncertjének egyik előadása látható (lásd a Függelékben, illetve a kép felső sarkában lévő QR-kód mögött). A felvétel különlegessége az előadás körüli tréfálkozás, ahogy világhírű zeneművészek: Szmisztjilav Rosztropovics, Anne Sofie Mutter, Samuel Ramey, híres karmesterek és operaigazgatók kezelik a játék-hangszereket. A bevezető konferálás, és a karmesteri pulpitusért vívott huzakodás után a zene 2:50-nél indul, és helyenként elvegyül a közönség hahotázásával. A képi tökéletlenségek ellenére is ajánlom. A pontosság kedvéért megjegyzendő, hogy Leopold Mozart szerzőségét sokan vitatják, és Joseph Haydnak tulajdonítják a szimfóniát. A mű élvezetét ez nem csorbítja.

Rimszkij Korszakov „A dongó” című műve tartozhatna az állathangot utánzó zenék közé is, minden elképzelhető hangszerre átdolgozták (talán üstdobra még nem). A következő felvétel abban különleges, hogy a két előadó a zene más-más területein jeleskedik (lásd a Függelékben, illetve a QR-kód mögött). Yo-Yo Ma korunk egyik vezető csellóművésze, a hangversenypódiumok sztárja. Bach hat szóló csellószonátájának

előadását a legjobbak között tartják számon. Bobby McFerrin jellegzetes alakját, hajviseletét mindenki fel tudja idézni. A klasszikus zene területére történő kiruccanásai is ismertek, de leginkább a „Don't worry, be happy” című dala jut eszébe mindenkinek a neve említésekor. Ezen a felvételen együtt hallhatók.



A nagy tréfamesterek

Victor Borge (1909–2000) nevét és alakját szintén sokan ismerhetik. Zenebohócnak is nevezhetném, de produkciói annyira az igényes zenéhez kötődnek, zongorajátéka annyira briliáns, hogy ez a titulus nem lenne méltó hozzá. Rövid vidámságai mulatságos voltak miatt kihagyhatatlanok. Ha a nevét beírják a YouTube-ba, tömegével jönnek az előadások. Mivel régi kedvencem, tudok néhány kiemelkedő videót ajánlani, de mindet érdemes megnézni. Zongorakísérőként, négykezes játékosként és zongoraverseny szólistájaként egyaránt nagyszerű (lásd a Függelékben). A videóiból szerkesztett egyórás válogatást nem kisebb muzsikusként, mint Itzhak Perlman mutatja be.

Európában hasonló jelenség volt a sajnálatosan rövid életű Gerard Hoffnung. Nem egyéni előadó volt, hanem humoros zeneműveit szimfonikus zenekarra, furcsa szólóinstrumentumokra (Versenymű öntözőcsőre, Nagy nyitány porszívókkal) írta. Művei és előadásai nem nélkülözték a harsány elemeket, a verbális humort, a körülményeskedést. Fiatal gyerekként telepedett le Angliában, képregény rajzoló, tuba játékos, impresszárió, rádiós szakember és (leginkább a mai stand-up comedy-nek megfelelő) konferanszié-komikus volt. Rövid rajzfilmjei (pl. the Hoffnung Symphony Orchestra) a Halas filmstúdióban készültek (John Halas, alias Halász János világhírű rajzfilmstúdiójában), ezeket a magyar televízió is gyakran sugározta. A YouTube szintén tucatjával találja a Hoffnung videókat.



Gerard Hoffnung
(1925–1959)
egyik karikatúrája



Közülük csak egyet emelek ki: Haydn Üstdobütés szimfóniája andante tételének a paródiáját (lásd a Függelékben, illetve a QR-kód mögött – sajnos csak hangfelvételt találtam). Az eredeti Haydn mű is a hangverseny-látogatók megréfalásáról szól, amikor a szép, lassú, andalító dallamot váratlan üstdobütés szakítja meg, hogy a szundikálók felébredjenek. A paródia maradéktalan élvezetéhez nem hátrány, ha a hallgató ismeri az eredeti művet, de azt hiszem anélkül is elég mulatságos. Ez abból is sejthető, hogy a közönség nevetése sokszor elnyomja a zenét. Van is oka rá: megtörténik a meglepetésszerű dobütés, közben leesik a cintányér. A hegedűsök hamisan, más hangnemben kezdenek egy dallamot, a zenekar megpróbál utánuk menni, de akkor ők is tovább csúsznak. Többször

Plum pudding



átúsznak, áttévednek más művekbe. Valaki átvonul a színen, valamit csörgetve. Egy dallamot bejátszanak hangrondon, üvegharmonikán, majd végül elfogyván a hangszerek, valaki befütyüli a végét. Autódudák szólnak, majd ráadásul beragad az orgona, a karmester egyre idegesebben kopog rá, aztán jön a megoldás..., de azt majd meghallják.



Van egy videófelvétel is a Hoffnung-fesztivál prágai gálakoncertjéről is, további látvány- és zenei elemekkel kibővíve: balett, gyerekkórus, sörösüveg-fúvósok, stb. Aki fogékony erre a zenei humorra, feltétlenül nézze meg.

Zeneszerzők a konyhában

Ételek, italok gyakran meghiélték a zeneszerzőket. Elég, ha csak a zeneirodalom sok bordalára utalunk. Leonard Bernstein a „Jó konyha” dalciklusában négy étel receptjét daloltatja el az énekesrel (az eredeti recepteket lásd a Függelékben). Az első példamon Patricia Petibon, a franciák híres énekesnője sorolja el azokat (lásd a Függelékben). Az egyes receptek: Plum pudding (0:01) számtalan összetevőjét ennyi idő alatt elsorolni, világrekord. Ökörfark (0:48), csirkemell szelet (2:02), nyúlporékolt sebesen (4:40). A ciklusnak számtalan felvétele található az interneten, köztük szakácsnőnek öltözött előadók éttermi környezetben (lásd a Függelékben).

Magyar zeneszerzőnek is van konyhához kötődő műve, ez Melis László (1953-): *A' la carte* gondokára című szerzeménye: 1. Preludium: Caprese (a caprese olasz étel, friss paradicsomból, bivaly mozzarellaából és friss bazsalikomból áll, rétegezve, kis sóval, olívaolajjal és balsamecettel); 2. Hamisch gulasch leves; 3. Csúsztott palacsinta (lásd a Függelékben).

Erik Satie kitüntetett helyet érdemel a zenei humoristák sorában. A világtól elvonuló, különc, magányos úr, aki mellest kávéházakban zongorázta át fél életét, már elképesztő címeivel is mosolyra derít: „Darabok körte formában”, „Bürokrata szonatina” (lásd a Függelékben és a QR-kódok mögött). Egyik írásában arról tudósít, hogy „Szeretnék komponálni egy darabot kutyáknak, és megvan már hozzá a díszletem. A függöny felemelkedik egy csontról.” Zongoraműveinek jelentős részét pedig ellátja saját szövegeivel, amelyekben értelmet ne nagyon keressünk, viszont nevetni szabad rajtuk! „A szívem hintázik

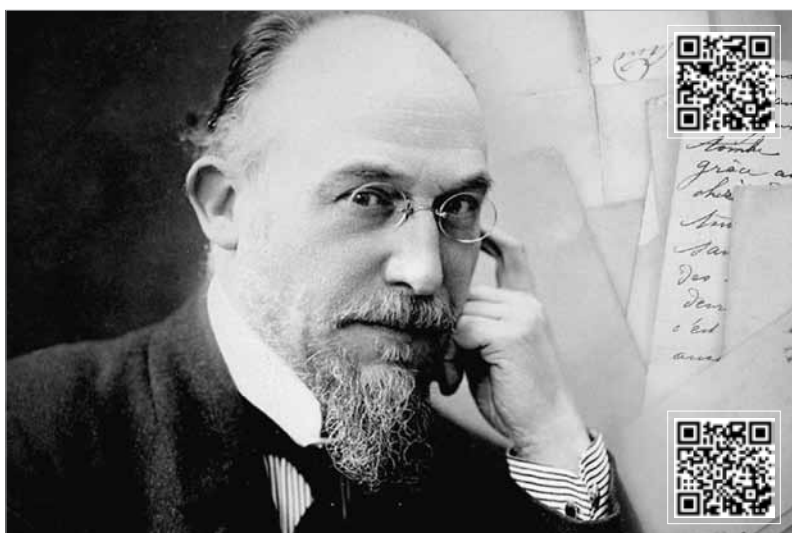


Leonard Bernstein (1918–1990)

így. Nem érez szédülést. Milyen kicsi lábai vannak! Volna kedve vizsztatérni a mellkasomba?" (részlet a „Sportok és szórakozások”-ból). Művei között nagy számban vannak gymnopediának nevezett zongoradarabok.

Zseniális (egy angol méltatója szerint FUNtastic) tréfa, paródia Karl Hermann Pillney (1896–1980): „Mit csinálsz a térdeddal kedves Hans?” című kuplé feldolgozása különböző zeneszerzők stílusában (lásd a Függelékben). A zeneszerzők sorrendjében: 0:00 Téma, 0:42 J.S. Bach, 1:43 W.A. Mozart, 3:04 F. Schubert, 5:00 F. Mendelssohn, 7:32 G. Rossini, 10:13 G. Verdi, 12:11 M. Reger adagio, 15:27 M. Reger fuga, 17:17 A. Schönberg, 18:13 F. Liszt Allegro maestoso, 19:46 F. Liszt A la zingarese. Van zenekari feldolgozása, bővebb az előző-nél, G. Puccini és R. Strauss is szerepel benne (lásd a Függelékben): 00:00 Téma 00:43 Bach (Andante mistico), 02:08 Mozart (Allegro), 03:47 Schubert (Moderato), 05:23 Mendelssohn (Andante), 07:39 Rossini (Allegro), 10:43 Verdi (Allegro maestoso), 12:33 Puccini, 14:24 Reger – Adagio 15:24 Reger – Fuga (Allegro), 17:23 Richard Strauss, 20:02 Schönberg (Schnell-Allegro), 20:58 Liszt (Allegro maestoso), 22:04 Liszt – A la Zingarese.

Folytatás a következő számban. ■



Eric Satie (1866–1925)

Függelék

Dohnányi Ernő: Változatok egy gyermekdalra (Op.25)

<https://www.youtube.com/watch?v=iOuAewRWvnl&t=449s>
előadó: Julius Katchen és a Londoni Szimfonikus zenekar
vezényel: Sir Adrian Boult

Wolfgang Amadeus Mozart: Falusi muzikusok

<https://www.youtube.com/watch?v=wFPoRmsiFzc>

Gidon Kremer és a Kremerata Baltica: After Mozart

<https://www.youtube.com/watch?v=mNKYTr4b5iM>

Leopold Mozart: Játékszimfónia

(a BBC Promenád Koncertjének egyik előadása)

<https://www.youtube.com/watch?v=5AGUc1Lk-Nw>

Yo-Yo Ma és Bobby McFerrin együtt

<https://www.youtube.com/watch?v=nxr6Gu31Qms>

Victor Borge

zongorakísérőként:

<https://www.youtube.com/watch?v=7ABZmE7ifdE>

négykezes játékosként:

<https://www.youtube.com/watch?v=Aajtw30-YG0>

zongoraverseny szólójaként:

<https://www.youtube.com/watch?v=2TSpX8IZJt0>

videóból egyórás válogatás:

<https://www.youtube.com/watch?v=Ua7Bnvw14k>

magyar nyelvű aláírással:

<https://www.youtube.com/watch?v=3JOUoCfjV04>

Hoffnung

Haydn Üstdobütés szimfónia andante tételének paródiája

<https://www.youtube.com/watch?v=o0mu7Crr60>

Hoffnung-fesztivál prágai gálakoncertje

1. rész:

<https://www.youtube.com/watch?v=JQaV3Ahj3Pg>

2. rész:

https://www.youtube.com/watch?v=_Effvz9H9UQ&t=2082s

Leonard Bernstein „Jó konyha” című dalciklusának receptjei

eredetiben:

<http://foodandwinemavens.blogspot.hu/2013/03/emile>.

dumont-leonard.bernstein-la.bonne.cuisine.francaise.Manuel.economique.html

Patricia Petibon felsorolásában:

<https://www.youtube.com/watch?v=yUaRqRHjJo>

szakácsnőnek öltözött előadókkal:

<https://www.youtube.com/watch?v=0oS-349g3xQ>

előadók éttermi környezetben:

<https://www.youtube.com/watch?v=FrE9-UnsZ0I>

Melis László: A' la carte gondokára című szerzeménye

1. Preludium: Caprese

<https://www.youtube.com/watch?v=Q4wVVSsQzoE>

2. Hamisch gulasch leves

<https://www.youtube.com/watch?v=U9JIPuGUr6g>

3. Csúsztatott palacsinta

https://www.youtube.com/watch?v=g2Jb_sNOc2k

Erik Satie

Darabok körte formában

<https://www.youtube.com/watch?v=zcrsIAZ-q0U>

Bürokrata szonatina

https://www.youtube.com/watch?v=kpp_cpiMS3U

Karl Hermann Pillney

az eredeti kuplé:

<https://www.youtube.com/watch?v=RrSU6j1C4O4>

a stílusparódia négykezes zongorás változata:

<https://www.youtube.com/watch?v=5NV78viQYSw&list=PLNF6>

[Q4BAjY1IKIfbPPx2XOh6YI2LIn_qa](https://www.youtube.com/watch?v=5NV78viQYSw&list=PLNF6)

zenekari feldolgozás:

<https://www.youtube.com/watch?v=MBfnlrKjizg&t=140s>